

3. Райс, Э. Разоблачение тайн бухгалтерского учета. Как разобраться в бухгалтерской отчетности и финансовом анализе / Э. Райс. – М.: ЗАО Олимп-Бизнес, 2006. – 362 с.
4. Паркинсон, С. Н. Законы Паркинсона / С. Н. Паркинсон: Сборник: Пер. с англ. / Сост. и автор предисл. В.С.Муравьев. – М.: Прогресс, 1988. – 448 с.

Михайлишин Н.П.

к.е.н, доцент

Будник Л.А.

к.е.н., доцент

кафедра аудиту, ревізії та аналізу

Тернопільський національний економічний університет,

м. Тернопіль, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-ЕКОНОМІСТА, ЗМІСТ ЙОГО СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ І КОМПЕТЕНЦІЙ

Економічні злочини вважаються найбільш витонченими і професійними. Постійна зміна способів та форм протиправної діяльності зумовлює складність їх виявлення та високу латентність. Вони важко доказові і, як правило, здійснюються професіоналами, які добре орієнтуються у питаннях бухгалтерського обліку, оподаткування, економіки, права, технології виробництва.

З метою підтвердження чи заперечення наявності ознак економічних правопорушень проводять судову економічну експертизу.

Судова економічна експертиза – це дослідження судовим експертом документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, документів про економічну діяльність підприємств і організацій, документів фінансово-кредитних операцій. Правовою основою проведення судової економічної експертизи є Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ.

Зміст судової економічної експертизи полягає у вивченні судовим експертом за завданням суду (слідчого, судді, дізнання) наданих у його розпорядження документів про економічну діяльність суб'єкта господарювання з метою одержання важливих для правильного вирішення справи фактів. Особливістю судової експертизи є те, що експерт досліджує не сам об'єкт, а тільки інформацію про нього, яка міститься у документах, направлених на експертизу.

Термін «судова» означає, що експертиза застосовується у судовому процесі та її призначення, провадження і використання отриманих результатів передбачене процесуальним законодавством. Її замовником є тільки суд, суддя, орган дізнання, особа, що проводить дізнання і слідчий, які при її призначенні виносять відповідну постанову. Для проведення судової експертизи і надання висновку призначають судового експерта. Процесуальний статус судового експерта визнається тільки з моменту його призначення судом (слідчим). Як процесуальна особа експерт несе кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок чи покази.

Судова економічна експертиза може проводитися судовими експертами державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованими судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста,

пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [1].

Особа не може бути судовим експертом у таких випадках: якщо вона визнана в установленому законом порядку недієздатною; має не зняту або не погашену судимість; на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта. У кримінальному провадженні експертами не можуть бути особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

Експерт-економіст повинен володіти комплексом спеціальних знань в обсязі, необхідному для проведення якісного дослідження та формулювання висновку щодо поставлених перед ним питань.

Основа спеціальних знань складають бухгалтерський облік (фінансовий і управлінський), економіка і управління підприємством, фінанси і кредит, податки і оподаткування, банківська справа, економіка праці та ін., доповнені знаннями з криміналістики, господарського, цивільного і кримінального процесу, а також різних галузей права (цивільного, адміністративного, фінансового, земельного, трудового, кримінального тощо). При розгляді питань, що вимагають розрахунку пайової участі засновників (акціонерів) в майні і розподілі прибутку господарюючого суб'єкта, експерт-економіст повинен володіти знаннями з економічної оцінки вартості об'єктів власності, прав і вимог.

Варто зазначити, що це повинен бути саме комплекс економічних і юридичних знань, трансформованих та інтегрованих з метою вивчення діяльності господарюючих суб'єктів та її можливих негативних наслідків. Для більш швидкого та якісного забезпечення доказової бази обвинувачення визначають склад і порядок використання спеціальних знань.

Спеціальні знання судового експерта-економіста є тією теоретичною базою, яка забезпечує вирішення експертних задач, основою, на якій формуються компетенція і компетентність судового експерта.

Розрізняють об'єктивну компетенцію, тобто обсяг знань, якими повинен володіти експерт, і суб'єктивну – ступінь володіння конкретним експертом цими знаннями. Суб'єктивну компетенцію часто називають компетентністю експерта. Вона визначається його освітнім рівнем, спеціальною експертною підготовкою, стажем експертної роботи, досвідом у вирішенні аналогічних експертних завдань тощо. Вимога компетентності судового експерта є підставою для його залучення до проведення експертизи.

З метою оцінки рівня спеціальних знань і відповідності займаній посаді проводиться атестація судових експертів державної спеціалізованої установи. Залежно від спеціалізації і рівня підготовки їм присвоюється експертно-кваліфікаційною комісією кваліфікація судового експерта і кваліфікаційний клас. Експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ присвоєння кваліфікації судового експерта визначається Міністерством юстиції України. При виявленні некомпетентності експерта вирішується питання про його відведення [1].

На нашу думку, заслуговує на увагу пропозиція Пащенко Т.В. про доцільність оцінки експертів з метою встановлення кола осіб, що здатні проводити експертизу, і відстеження осіб, що підтримують кваліфікацію на належному рівні. Автор пропонує оцінювати рівень професійної діяльності експерта за такими показниками:

а) кваліфікація – знання нормативно-правової бази регулювання підприємницької діяльності, бухгалтерського обліку, аудиту, судової експертизи; знання сучасних концепцій і технологій в області економіки, бухгалтерського обліку, аналізу, контролю, аудиту; знання методів і прийомів бухгалтерського обліку, контролю, аудиту, судової експертизи; наявність публікацій з питань бухгалтерського обліку, експертизи, контролю, аналізу, аудиту;

наявність наукового ступеня кандидата (доктора) економічних наук; наявність кваліфікаційного атестата; знання основ процесуального законодавства;

б) професіоналізм – наявність досвіду розробки програми проведення економічної експертизи; наявність готових типових методик у експерта; уміння складати запити і клопотання для отримання необхідних джерел або роз'яснень окремих моментів експертизи; проходження підвищення кваліфікації в міжатастаційний період (наявність відповідних документів); уміння аналізувати експертну діяльність, виявляти найбільш значущі проблеми та знаходити ефективні шляхи їх вирішення; наявність проведених в міжатастаційний період економічних експертиз (не менше 1 на рік), тощо;

в) показники оцінки результативності професійної діяльності експерта – позитивна динаміка укладених договорів на проведення експертизи; стан матеріально-технічної, нормативної та методичної бази; наявність матеріалів з узагальнення результатів досвіду роботи експерта; якість виконання економічної експертизи, тощо [2].

Питання про компетентність експерта виникають як при призначенні експертизи, так і при оцінці висновку експерта. Експерт вважається некомпетентним, якщо він не володіє відповідними теоретичними знаннями і методикою проведення економічної експертизи. При призначенні експертизи компетентність експерта визначається лише на підставі тих даних про нього, якими слідчий (суд) володіє на момент його призначення. Щоб оцінити компетентність експерта на основі наданого ним висновку, потрібно:

– вивчити дані, що фігурують у висновку і характеризують експерта з точки зору спеціаліста в певній галузі знань;

– з'ясувати, чи відповідають спеціальні знання поставленим перед експертом питанням;

– встановити, чи потрібні для вирішення поставлених питань спеціальні знання з даного профілю;

– вияснити, чи відповідають засоби і методи, які використовував експерт для вирішення поставлених перед ним питань, його компетенції і спеціалізації.

Компетенції судового експерта-економіста не повинні виходити за межі процесуального законодавства і рівня його спеціальних знань. Порушення компетенції відбувається при вирішенні експертом питань, які відносяться до компетенції фахівців інших галузей знань (наприклад, самостійне з'ясування і збір доказів шляхом одержання показань від обвинувачуваних та свідків) чи виконання експертом функцій, які належать до компетенції слідчого або суду (наприклад, вирішення кримінально-правових питань, зокрема, питань встановлення суб'єкта злочину і суб'єктивної сторони складу злочину).

Часто при проведенні судової економічної експертизи виявляють факти, які вказують на те, що відхилення є результатом навмисних дій окремих посадових осіб. Але оцінка їх діяльності також перебуває поза межами компетенції експерта-економіста та є прерогативою тільки слідства і суду.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Пашенко, Т. В. Развитие теоретических основ судебно-бухгалтерской экспертизы: определение квалификации эксперта и этические принципы [Электронный ресурс] / Т. В. Пашенко. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-teoreticheskikh-osnov-sudebno-buhgalterskoy-ekspertizy-opredelenie-kvalifikatsii-eksperta-i-eticheskie>